

Кудлаш Марына Віктараўна

Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт (г. Гродна, Беларусь)

marinakudlash@gmail.com

СЕМАНТЫЧНЫЯ ГРУПЫ ПРЫСЛОЎЯЎ НЯМЕЦКАЙ МОВЫ

У артыкуле даецца аналіз семантычнай класіфікацыі нямецкіх прыслоўяў. Нямецкія прыслоўі разглядаюцца з мэтай выяўлення іх тыпалагічных асаблівасцей і параўнання вызначаных семантычных груп з адпаведнымі семантычнымі групамі прыслоўяў беларускай мовы.

Ключавыя словы: граматыка, марфалогія, прыслоўе, семантычныя групы прыслоўяў, нямецкая мова

The article analyzes the semantic classification of German adverbs. German adverbs are considered in order to identify their typological features and compare certain semantic groups with the corresponding semantic groups of adverbs of the Belarusian language.

Keywords: grammar, morphology, adverb, semantic groups of adverbs, German language

Прыслоўе ў нямецкім мовазнаўстве адносіцца да самастойных часцін мовы. Асноўная яго функцыя – абазначаць прымету дзеяння або прымету іншай прыметы: *Ich kenne fast alle Ihre Werke und bewundere Sie **außerordentlich*** (F. Degenhardt) – *Я ведаю амаль усе вашы творы і вельмі захапляюся вамі. Sie ist **außerordentlich** selten* (D. Schwanitz) – *Гэта устракаецца надзвычай рэдка* [1].

Нямецкія прыслоўі адносяцца да нязменных часцін мовы (Die nicht flektierbaren Wortarten). У станоўчай ступені яны заўсёды маюць форму без канчатка, незалежна ад таго, у якім значэнні яны ўжываюцца. У сказе прыслоўі

звычайна выступаюць у якасці акалічнасці, іменнай часткі выказніка або азначэння. Прыслоўі паказваюць, калі (wann), як (wie), дзе (wo) здзяйснення дзеянне:

У нямецкім мовазнаўстве прынята лацінская назва „Adverb”, што абазначае “пры дзеяслове” ці “пры слове”. Аднак прыслоўе не заўсёды адносіцца да дзеяслова. Прыслоўі нямецкай мовы могуць адносіцца да іншага прыслоўя, да атрыбутыўных прыметнікаў, а таксама да сказа ў цэлым. Існуе таксама нямецкая назва прыслоўя “Umstandswort” (der Umstand – акалічнасць), якая азначае, што прыслоўі паказваюць на акалічнасці дзеяння або падзеі, напрыклад час, месца, прычыну, якасць, спосаб. [2, с. 286].

Адносіны да прыслоўя як асобнага граматычнага класа ў нямецкім мовазнаўстве не адрозніваюцца аднастайнасцю. Вальтэр Юнг у кнізе “Граматыка нямецкага языка” апісвае прыслоўе ў адным раздзеле з прыметнікам і адзначае падабенства названых граматычных класаў у падпарадкавальнай пазіцыі па адносінах да дзеяслова і назоўніка адпаведна, а таксама часткова ў формаўтварэнні ступеней параўнання. Адрозненні паміж прыметнікамі і прыслоўямі праяўляюцца ў граматыцы, свосасаблівай тыпалогіі і спалучальнасці [3, с. 302]. Папулярная ў Беларусі “Практическая граматыка” Д.А. Парэмскай наогул не дае звестак пра прыслоўе. Думаецца, што пры супастаўляльным аналізе прыслоўяў беларускай і нямецкай моў можна знайсці адказы на спрэчныя пытанні, якія ўзнікаюць пры вывучэнні абедзвюх моў [4].

Традыцыйна у адпаведнасці з характарам выражанага імі лексічнага значэння прыслоўі нямецкай мовы дзеляцца на наступныя групы: прыслоўі месца (Lokaladverbien/Adverbien des Ortes/des Raumes); прыслоўі часу (Temporaladverbien/Adverbien der Zeit); мадальныя прыслоўі (Modaladverbien/Adverbien der Art und Weise); прыслоўі прычыны (Kausaladverbien).

Акрамя гэтага, паводле адмысловых функцый, звязаных з ўжываннем нямецкіх прыслоўяў, яны бываюць абсалютныя і ўказальныя (absolute und phorisch-deiktische Adverbien/Situierungsadverbien); пыталныя (Interrogativadverbien / Frageadverbien); адносныя (Relativadverbien); займенніковыя (Präpositionaladverbien/Pronominaladverbien); злучніковыя (Konjunkionaladverbien) [2, с. 286].

Як і ў беларускай мове, прыслоўі месца адказваюць на пытанні: дзе? (wo?), куды? (wohin?), адкуль (woher?) і абазначаюць месца здзяйснення дзеяння або яго зыходнае становішча: *hier* (тут), *dort* (там), *draußen* (зvonку), *dinnen* (унутры), *rechts* (справа), *links* (злева), *oben* (наверсе), *unten* (унізе); напрамак дзеяння, зыходны пункт руху: *daher* (адтуль), *überallher*, (адусюль), *irgendwoher* (адкуль-небудзь); канчатковы пункт або мэта руху: *hierhin* (сюды), *dorthin* (туды), *vorwärts* (наперад) [5, с. 574].

Нямецкія прыслоўі часу (Temporaladverbien/Adverbien der Zeit) адказваюць на пытанні: калі? (wann?), з якога часу? (seit wann?), да якога часу? (bis wann?), як доўга? (wie lange?), як часта? (wie oft?) [5, с. 575].

Шэраг гэтых прыслоўяў паказвае на пазначаны час, калі адбываецца падзея або дзеянне, напрыклад, цяперашні час: *jetzt* (цяпер), *augenblicklich* (у дадзены момант), *gegenwärtig* (у цяперашні час), *heutzutage* (сёння, у нашы дні); прайшлы час: *gestern* (учора), *vorgestern* (назаўчора), *damals* (тады), *früher* (раней), *kürzlich* (нядаўна), *einmal* (аднойчы), *ehemals* (калісьці); будучы час: *morgen* (заўтра), *danach*, *nachher* (затым, пасля гэтага), *irgendwann* (калі-небудзь), *später* (пазней, потым) [2, с. 287].

Некаторыя прыслоўі часу носяць агульны характар, не паказваючы на канкрэтны час: *allezeit* (ва ўсе часы, заўсёды), *endlich/schließlich* (нарэшце), *häufig* (часта), *immer, immerzu* (заўсёды), *manchmal* (часам).

Акрамя гэтага, паводле працягласці дзеяння прыслоўі часу могуць абазначаць момант (або абмежаваны перыяд): *damals* (тады), *dann* (затым), *endlich* (нарэшце), *eher* (раней), *soeben* (толькі што), *zunächst* (спачатку); працягласць: *allezeit* (ва ўсе часы), *bislang* (да гэтага часу), *täglich* (ўзгодня), *wöchentlich* (ўзгодзень), *montags* (на панядзелках); адносны час: *indessen* (тым часам), *inzwischen* (між тым), *seitdem, seither* (з тых часоў) [2, с. 288].

Самую шматлікую групу прыслоўяў нямецкай мовы, як і беларускай, складаюць прыслоўі, якія паказваюць унутраную якасць дзеяння або тлумачаць, якім чынам яно здзяйсняецца. Такія прыслоўі ў нямецкай мове маюць іншую назву – мадальныя прыслоўі (Modaladverbien/Adverbien der Art und Weise). Яны адказваюць на пытанне як? (wie?). Асноўная семантычная функцыя прыслоўяў гэтай групы – абазначэнне унутранай якасці дзеяння. У склад мадальных прыслоўяў уваходзяць невытворныя прыслоўі: *anders* (на-іншаму), *gern* (ахвотна), *so* (так), *wie* (як), а таксама прыметнікі, якія ўжываюцца ў якасці прыслоўяў (Adjektivadverbien): *fleißig* (старанна), *gut* (добра), *langsam* (павольна), *schnell* (хутка) [4, с. 290].

У старых нямецкіх граматыках прыметнікі, якія адносяцца да дзеяслова, называліся прыслоўямі. У сучасных граматыках такія адзінкі называюцца “прыметнікавымі прыслоўямі” (Adjektivadverbien). Нямецкія прыслоўі і нескланяльныя прыметнікі супалі па форме і адрозніваюцца толькі сваёй сінтаксічнай функцыяй: прыслоўі выступаюць ў ролі акалічнасці, а нескланяльныя прыметнікі з’яўляюцца выказнікамі: *Ich bin 14, jung und schön* (прыметнік), *ich werde doch heute abend hier nicht versauern!* (Т. Dückers) / *Volvo bietet wengleich nicht immer schön* (прыметнік у ролі прыслоўя – Adjektivadverb) *verpackt* (W. Hars) [1].

Да мадальных адносяцца таксама і прыслоўі, якія сканчаюцца на *-lings* (утвараня ад прыметнікаў): *blindlings* (слена), *jährlings* (ратоўна); прыслоўі, якія сканчаюцца на *-s* і *-los* (утвараня ад назоўнікаў): *eilends* (спешина), *anstandslos* (безумоўна), *fehlerlos* (беспамылкова); складаныя словы: *ebenfalls* (таксама), *geradeaus* (прама), *rundheraus* (адкрыта) [4, с. 290].

Прыназоўнікавыя (займеннікавыя) прыслоўі ў ролі мадальных абазначаюць інструмент або сродак дзеяння: *dadurch, damit, hierdurch, wodurch, womit* [2, с. 292].

Выражэнне злучальных адносін таксама з'яўляецца рысай мадальных прыслоўяў нямецкай мовы. Такую функцыю могуць выконваць прыслоўі накіпталт *anders* (інакш), *außerdem* (акрамя таго), *ebenfalls* (таксама), *überdies* (прытым) [2, с. 290].

Мадальныя прыслоўі могуць перадаваць абмежавальныя, спецыфікацыйныя і супраціўныя адносіны: *allerdings* (вядома), *doch* (усё-такі), *freilich* (аднак), *hingegen* (насуперак), *insoweit* (наколькі, так як), *nur* (толькі) [2, с. 291].

Прыслоўі прычыны (Kausaladverbien) адказваюць на пытанні: чаму? (*warum?*), для чаго? (*wozu?*), ад чаго? (*weshalb?*), з якой мэтай? (*zu welchem Zweck?*). Кола характэрных функцый нямецкіх прыслоўяў прычыны намага пырэйшае, чым у прыслоўяў беларускай мовы. Нямецкія прыслоўі-прычыны абазначаюць прычыну або падставу дзеяння: *also* (такім чынам), *darum* (таму), *infolgedessen* (з прычыны гэтага), *somit* (такім чынам); *weswegen* (чаму); умову дзеяння: *dann* (у такім выпадку), *sonst* (інакш), *gegebenenfalls*, *nötigenfalls* (у выпадку неабходнасці), *schlimmstenfalls* (у крайнім выпадку); недастатковае абгрунтаванне прычыны: *dennoch* (усё ж такі), *nichtsdestoweniger* (тым не менш), *trotzdem* (нягледзячы на тое, што); мэту дзеяння: *dazu* (для гэтага), *darum* (таму), *hierzu* (для гэтага), *wozu* (навошта) [2, с. 291].

Такім чынам, пры знешнім падабенстве семантычных груп прыслоўяў у беларускай і нямецкай мовах не зусім карэктна было б гаварыць аб іх поўным супадзенні. Можна адзначыць шэраг адрозненняў, якія высветліліся ў ходзе аналізу семантычнай класіфікацыі нямецкіх прыслоўяў.

Акалічнасныя прыслоўі беларускай мовы прадстаўлены прыслоўямі месца, часу, прычыны, мэты. Нямецкія прыслоўі мэты ў асобную групу не выдзяляюцца. Яны ўваходзяць у групу прыслоўяў прычыны нароўні з адзінкамі, якія абазначаюць умову, мэту і недастатковае абгрунтаванне прычыны.

Мадальныя прыслоўі адрозніваюцца ад адпаведных ім у беларускай мове азначальных прыслоўяў не толькі назвай, але і больш шырокім колам уключаемых семантычных функцый. Акрамя значэнняў унутранай якасці і спосабу дзеяння, яны могуць выражаць злучальныя, абмежавальныя, спецыфікацыйныя і супраціўныя адносіны.

Выразнай асаблівасцю тыпалогіі нямецкіх прыслоўяў з'яўляецца наяўнасць групы прыназоўнікавых, або займеннікавых, прыслоўяў, якія ўтвараюцца шляхам спалучэння прыназоўніка з займеннікам і могуць абазначаць інструмент або сродак дзеяння.

Літаратура

1. Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache [Электронны рэсурс]. – 2023. – Рэжым доступа: [https:// www.dwds.de](https://www.dwds.de) – Дата доступа: 15.09.2023.

2. Тагиль, И. П. Грамматика немецкого языка = Deutsche Grammatik: по новым правилам орфографии и пунктуации немецкого языка / И. П. Тагиль. – 6-е изд., испр., перераб. и доп. – СПб. : КАРО, 2008. – 496 с.

3. Юнг, В. Грамматика немецкого языка / В. Юнг. – СПб.: Лань, 1996. – 544 с.
4. Паремская, Д. А. Практическая грамматика немецкого языка / Д. А. Паремская. – Мн. : Вышэйшая школа, 2019. – 352 с.
5. Die Grammatik Unentbehrlich für richtiges Deutsch Herausgegeben von der Dudenredaktion / редкол.: К. Кункель-Разум, Ф. Мюнцберг [и др.]. – Mannheim : Dudenverlag, 2009. – 1344 с.